Teorie množin

Ladislav Láska

9. března 2010

Obsah

1 Formální jazyk

1.1 Základní součásti jazyka

1. proměnné
2. binární predikátový symbol $\in$
3. binární predikátový symbol $=$
4. logické spojky $\neg \wedge \vee \Rightarrow \Leftrightarrow$
5. kvantifikátory $(\forall x)$, $(\exists x)$
6. pomocné symboly - závorky

1.2 Formule

1. Nechť x, y jsou prvky množiny, pak $(x \in y)$ a $(x = y)$ jsou atomické formule.
2. Nechť výrazy φ, ψ jsou formule, potom: $\neg\varphi$, $\varphi\wedge\psi$, $\varphi\vee\psi$, $\varphi \Rightarrow \psi$, $\varphi \Leftrightarrow \psi$ jsou formule.

==
Tedy toho hodne chybi
==

2 Axiomy teorie množin

2.1 Průnik a rozdíl množin

Definice Pro množiny a,b po řadě průnikem a rozdílem nazýváme množinu:

$$a \cup b = \{x : x \in a \wedge x \in b\} \tag{1}$$
$$a \setminus b = \{x : x \in a \wedge x \notin b\} \tag{2}$$

Existuje množina a (Axiom existence), podle vydělení pro formuli $x \neq x$ existuje a podle extenziability je jediná množina $\{x \in a : a \neq x\}$.

Definice $\emptyset$ je jediná množina y splňující:

$$(\forall x)(x \notin y) \tag{3}$$

A nazýváme jí **prázdná množina**.

2.2 Disjunkní množina

Definice Říkáme, že množina a,b jsou disjunkní, že je-li $a \cup b = 0$.

Lemma

1. $\neg(\exists y)(y \in \emptyset)$
2. $(\forall x)(\emptyset \subset x)$
3. $x \subset \emptyset \Leftrightarrow x = 0$

Lemma

$$(\forall a)a = \{x : x \in a \wedge x = x\} \tag{1}$$

2.3 Russelův paradox

Věta

$$\neg(\exists z)(\forall x)(x \in z) \tag{1}$$

Důkaz Sporem: nechť z je taková množina. Pak mějme formuli $\varphi(x) \quad x \neq x$. Potom podle axiomu vydělení pro tuto formuli máme $t = \{x \in z : x \notin x\}$, tedy t je množina. Protože t je množina a z je množina všech množin. Protože $t \in z$, $t \in t \Leftrightarrow t \notin t$. Tedy neexistuje množina všech množin.

2.4 Axiom dvojce

$$(\forall a)(\forall b)(\exists z)(\forall x)(x \in z \Leftrightarrow (x = a \vee x = b)) \tag{1}$$

Definice Jsou-li a, b množiny, pak množinu se stávající z prvků a, b nazveme **neuspořádanou dvojcí** množin a, b a značíme $\{a, b\}$. Pro $a \neq b$ říkáme, že $\{a, b\}$ dvouprvková, jinak jednoprvková.

2.4.1 Rovnost množin

Lemma

1. $\{x\} = \{y\} \Leftrightarrow x = y$
2. $\{x\} = \{x, y\} \Leftrightarrow x = y$
3. $\{x, y\} = \{u, v\} \Leftrightarrow (x = u \wedge y = v) \vee (x = v \wedge y = u)$

2.4.2 Uspořádaná dvojce, k-tice

Uspořádaná dvojce množin a, b je množina, která má prvky $\{\{a\}, \{a, b\}\}$. Značíme jí $< a, b >$.

Lemma

$$< x, y >=< u, v >\Leftrightarrow (x = u \wedge y = v) \quad (1)$$

Definice Jsou-li dány množiny $a_1, a_2, ..., a_k$, pak uspořádanou $k - tici$ definujeme jako:

$$< a_1 >= a_1, \text{ a dál indukcí} \quad (2)$$

$$< a_1, a_2, ..., a_k >=<< a_1, ..., a_{k-1} >, a_k > \quad (3)$$

Lemma

$$< a_1, ..., a_k >=< b_1, ..., b_k > \quad (4)$$

$$\Leftrightarrow \quad (5)$$

$$(a_1 = b_1) \wedge ... \wedge (a_k = b_k) \quad (6)$$

2.5 Axiom sumy

$$(\forall a)(\exists z)(\forall x)(x \in z \Leftrightarrow (\exists y)(x \in y \wedge y \in a)) \quad (1)$$

Značení

$$\bigcup a = \{x : (\exists y)(y \in a \wedge x \in y)\} \quad (2)$$

Značení Nechť $a = \{b, c\}$. Pak $\bigcup a = b \cup c$

2.5.1 Neuspořádané k-tice

Značení Neuspořádaná k-tice je:

$$\{a, b, c\} = \{a, b\} \cup \{c\} \quad (1)$$

2.5.2 Průnik

Definice Pro neprázdnou množinu a lze analogicky definovat

$$\bigcap a = \{x : (\forall y)(y \in a \Rightarrow x \in y)\} \quad (1)$$

Pro neprázdnou a existuje $\bigcap a$:

$$a \neq 0 \quad (\exists x) x \in a, \quad x = x_0 \quad (2)$$

$$a = 0 \quad \bigcap a \text{ není definovaný} \quad (3)$$

2.6 Schéma axiomu nahrazení

Je-li $\psi(u,v)$ formule, která neobsahuje volně proměnné z, w, potom formule:

$$(\forall u)(\forall v)(\forall w)(\psi(u,v) \wedge \psi(u,w) \Rightarrow v = w) \Rightarrow \quad (1)$$
$$(\forall a)(\exists z)(\forall v)(v \in z \Leftrightarrow (\exists u)(u \in a \wedge \psi(u,v))) \quad (2)$$

je axiom teorie množin.

Pozorování Pro jedno u, $\psi(u,v)$ platí pro nejvýše jedno v. To je analogie k funkci.

Definice Nechť a, b jsou množiny. **Kartézský součin** $a \times b$ je množina:

$$a \times b = \{< x, y >: x \in a \wedge y \in b\} \quad (3)$$

Důkaz $a \times b$ je množina. Zvolme a zafixujme $y \in b$ a nechť $\psi(x,v)$ je formule $v =< x, y >$. Je-li:

$$\psi(x,v) \wedge \psi(x,w) \Rightarrow v =< x, y > \wedge w =< x, y > \Rightarrow v = w \quad (4)$$

Tedy je splněn předpoklad axiomu nahrazení (1) pro formuli ψ.

$$M_y = \{< x, y >: x \in a\} \quad (5)$$

je množina podle nahrazení pro ψ pro každé y.
Nechť navíc $\overline{\psi}(y,v)$ je formule $v = M_y$. Je-li:

$$\overline{\psi}(y,v) \wedge \overline{\psi}(y,w) \Rightarrow v = M_y \wedge w = M_y \Rightarrow v = w \quad (6)$$

Tedy je splněn předpoklad axiomu nahrazení (1) pro formuli $\overline{\psi}$. Navíc tedy

$$D = \{M_y : y \in b\} \text{ je množina} \quad (7)$$
$$\bigcup D = \{< x, y >: x \in a, y \in b\} = a \times b \quad (8)$$

2.6.1 Binární relace

Definice **Binární relace** je množina R, jejímiž prvky jsou uspořádané dvojce.

$$\mathrm{dom}(R) = \{x : (\exists y) < x, y > \in R\} \text{ je definiční obork } \mathrm{rng}(R) = \{y : (\exists x) < x, y > \in R\} \text{ je obor hodnot} \quad (1)$$

Protože R je množina, $\mathrm{dom}(R)$ i $\mathrm{rng}(R)$ jsou množiny.

Definice Je-li R relace, definujeme:

$$R^{-1} = \{< x, y >:< y, x > \in R\} \quad (2)$$

Pro každou relaci R, R^{-1} je relace a $(R_{-1})^{-1} = R$.

Definice Jsou-li R, S relace, pak

$$R \circ S = \{< x, z >: (\exists y) < x, y > \in R \wedge < y, z > \in S\} \tag{3}$$

Definice Jsou-li R, S, T relace, pak

$$(T \circ S) \circ R = T \circ (S \circ R) \tag{4}$$

2.6.2 Funkce

Množina f se nazývá **funkce**, pokud f je relace a platí:

$$(\forall x \in \operatorname{dom}(f))((y \in \operatorname{rng}(f) \wedge y \in \operatorname{rng}(f) \wedge < x, y > \in f \wedge < x, y' > \in f) \Rightarrow y = y') \tag{1}$$

Značení $f : A \to B$ znamená: f je funkce, $A = \operatorname{dom}(f)$, $B \supset \operatorname{rng}(f)$.
Je-li $C \subseteq A$, pak $f \Gamma C = f \cap (C \times B)$ nazýváme x zůžením funkce f na množinu C.

$$f'C = \operatorname{rng}(f \Gamma C) = \{f(x) : x \in C\} \tag{2}$$

Funkce $f : A \to B$ se nazývá **prostá**, pokud f^{-1} je funkce.

Funkce $f : A \to B$ se nazývá **surjektivní** (”na”), jestliže $B = \operatorname{rng}(f)$

Funkce f se nazývá **bijekce** je-li **surjektivní** a současně **prostá**.

2.7 Uspořádání

Definice **Ostře uspořádaná množina** je uspořádaná dvojce $< a, r >$, kde a je množina a r je relace, $r \subseteq a \times a$. Přičemž r splňuje:

$$\forall x, y, z \in a : \quad < x, y > \in r \wedge < y, z > \in r \Rightarrow < x, z > \in r \quad \text{tranzitivita} \tag{1}$$
$$\forall x \in a : \quad \not< x, x > \in r \quad \text{antireflexivita} \tag{2}$$

Pro zjednodušení místo $< x, y > \in r$ píšeme xry.

Definice Ostré uspořádání r nazveme **lineárním**, pokud

$$\forall x, y \in a : \quad x = y \vee xry \vee yrx \tag{3}$$

Definice Jsou-li R, S relace a a, b množiny, pak řekneme, že $< a, R >$ je izomorfní s $< b, S >$, pokud existuje bijekce $f : a \to b$ taková, že

$$\forall x, y \in a : \quad < x, y > \in \mathbb{R} \Leftrightarrow < f(x), f(y) > \in S \tag{4}$$

a zobrazení f se nazývá **izomorfismus**.

Definice Mějme uspořádanou množinu $< a, r >$. Je-li $m \subset a$, pak řekneme, že $x \in a$ je **r-nejmenší** prvek množiny m, jestliže platí:

$$x \in m \wedge (\forall Y)(y \in m \Rightarrow (xry \vee y = x)) \tag{5}$$

Je-li $m \subseteq a$, $x \in a$, řekneme, že x je **minimální** prvek množiny m, jestliže platí

$$x \in m \wedge (\forall y)(y \in m \Rightarrow \not(yrx)) \tag{6}$$

Definice Řekneme, že uspořádání r na množině a je **dobré** (množina $< a, r >$ je dobře uspořádaná) jesltiže r je ostré uspořádání množiny a a každá neprázdná podmnožina a má r-nejmenší prvek.

Pozorování Je-li $< a, r >$ dobře uspořádaná, pak je r lineární uspořádání. $x, y \in a \quad \{x, y\} \subseteq a$ a $\{x, y\}$ má r-nejmenší prvek. Je-li to x, pak $xry \vee x = y$. Pokud je to y, pak $yrx \vee y = x$.

Značení Nechť $< a, r >$ je uspořádaná množina a $x \in a$. Označme $< (\leftarrow, x), r >$ jako:

$$(\leftarrow, x) = \{y \in a : yrx\} \tag{7}$$

Lemma 1 Je-li $< a, r >$ dobře uspořádaná množina, pak pro každé $x \in a \quad < a, r >$ není izomorfní s $< (\leftarrow, x), r >$

Důkaz Sporem: Předpokládejme, že existuje izomorfismus $f :< a, r > \to < (\leftarrow, x), r >$. Definujme $m = \{y \in a : f(y) \neq y\}$. $x \neq (\leftarrow, x)$, tedy $f(x) \neq x \Rightarrow m \neq \emptyset$. $< a, r >$ je tedy dobře uspořádaná, tedy musí existovat t r-nejmenší prvek množiny m. Máme pro všechna zrt, platí že $f(z) = z$.

1. $f(t)rt$ ale $f(t)rt$ máme $f(t) \neq t$, $f(f(t)) = f(t)$, **spor**: f není prosté.
2. $trf(t)$: kdykoliv $zrt \Rightarrow f(z)rt$, protože $f(z) = z$. Navíc kdykoliv $trz \Rightarrow f(t)rf(z)$ protože f je izomorfismus. Tedy $trf(t)$, $t \in (\leftarrow, x) \Rightarrow t \neq \operatorname{rng}(f)$, tedy f není zobrazení **na**, což je **spor**.

Lemma 2 Jsou-li $< a, r >, < b, s >$ dvě dobře uspořádané množiny, které jsou izomorfní, pak mezi nimi existuje **jediný** izomorfismus.

Důkaz Sporem: Nechť $f, g : a \to b$ jsou dva různé izomorfismy. Tedy existuje nějaké $x \in a : f(x) \neq g(x)$. Tedy množina $m = \{t \in a : f(t) \neq g(t)\}$ je neprázdná (obsahuje x) a $< a, r >$ je dobře uspořádaná, tedy existuje nejmenší prvek t množiny m. Zřejmě platí, že kdykoliv yrt, pak $f(y) = g(y)$.

1. $f(t)sg(t)$. Pokud trz, protože g je izomorfismus, musí platit, že $g(t)sg(z)$. Pokud zrt, pak $f(z) = g(z) \Rightarrow f(z)sf(t) \Rightarrow g(z)sf(t) \Rightarrow g(t) \neq f(t)$. Tedy $f(t) \notin \mathrm{rng}(g)$, tedy není **na**.

2. $g(t)sf(t)$ analogicky.

Věta Nechť $< a, R >$ a $< b, S >$ dvě dobře uspořádané množiny. Potom nastává právě jedna z následujícíh možností:

1. $< a, R > \cong < b, S >$ (je izomorfní)
2. $\exists y \in b : \quad < a, R > \cong < (\leftarrow, y), S >$
3. $\exists x \in a : \quad < (\leftarrow, x), R > \cong < b, S >$

Důkaz Položme

$$f = \{< v, w >: v \in a \wedge w \in b \wedge < (\leftarrow, v), R > \cong < (\leftarrow, w), S >\} \tag{8}$$

1. f je zobrazení: nechť $< v, w > \in f$, $< v, w_1 > \in f$. Máme:

   $$< (\leftarrow, w), S) \cong < (\leftarrow, v), R > \cong < (\leftarrow, w_1), S > \tag{9}$$

   tedy

   $$< (\leftarrow, w), S > \cong < (\leftarrow, w_1), S > \tag{10}$$

   a podle Lemma 1 $w = w_1$.

2. f je prosté:

   $$< v, w > \in f, < v_1, w > \in f \tag{11}$$
   $$< (\leftarrow, R > \cong < (\leftarrow, w), S > \cong < (\leftarrow, v), R > \tag{12}$$

   a podle Lemma 1 $v = v_1$

3. f zachovává uspořádání:

   $$< v, w > \in f, \quad < v_1, w_1 > \in f \tag{13}$$

   Nechť vRv_1. Máme $< (\leftarrow, v_1), R > \cong < (\leftarrow, w_1), S >$. Nechť $g :< (\leftarrow, v_1), R > \to < (\leftarrow, w_1), S >$ je izomorfismus. Je vRv_1, $g(v)$ protože g je izomorfismus:

   $$< (\leftarrow, v), R > \cong < (\leftarrow, g(v)), S > \tag{14}$$

   z definice f. Podle Lemma 2 existuje izomorfismus jediný, ktedy $w = g(v)Sw_1$. Analogicky: pokud wSw_1, potom vRv_1.

Zřejmě platí, že pokud $< v, w > \in f$, pak $f\Gamma(\leftarrow, v)$ je izomorfismus mezi $< (\leftarrow, v), R >$ a $< (\leftarrow, w), S >$.
Položme:

$$m = \{v \in a : \forall w \in b \quad < v, w > \notin f\} o = \{w \in b : \forall v \in a \quad < v, w > \notin f\} \tag{15}$$

Můžou nastat případy:

(a) $m = o = \emptyset$. Nastal případ, že $< a, R > \cong < b, S >$ podle f.

(b) $m = \emptyset \neq o$. Množina $< b, S >$ je dobře uspořádaná, tedy existuje $y \in b$, y je S-nejmenší prvek množiny o. V tom případě f je izomorfismus mezi $< a, R >$ a $< (\leftarrow, y), S >$.

(c) $m \neq \emptyset = o$. Existuje x R-nejmenší prvek množiny m a $< (\leftarrow, x), R > \cong (b, S)$ a f je hledaný izomorfismus.

(d) $m \neq \emptyset \neq o$, což je ale ve sporu s definicemi o a m.

2.8 Ordinály

Definice Množina x se nazývá **tranzitivní**, pokud platí

$$\forall y : y \in x \Rightarrow y \subseteq x \tag{1}$$

Definice Množina x je **ordinál**, pokud x je tranzitivní a dobře uspořádaná relací $\in$.

Příklad 0 je ordinál
{ 0, {0}, {{0}}} je tranzitivní, ale náležení neuspořádává - není ordinál.
{ 0, {0}, {0, {0}, {0, {0 } } } } je ordinál, obvykle se značí 4.